

Oni su čekali u vatikanskim predsobljima duge sate, pribirajući misli za odlučne govore, koji ili nisu bili izgovoreni ili su nailazili na prazan odjek. Ipak ti tvrdi čakavci, koji su bolje govorili latinski od rimskih papa, ti popovi, fratri i biskupi, koji su neprestano prijetili Vatikanu raskolom, otvoreno ili pri-tajeno, a koji nikad nisu znali da odgovore na pita-nje: kamo od Rima i poslije Rima? — uspjevali su bar u tome da sačuvaju, hiljadu godina slavenski jezik u katoličkim crkvama na cijeloj jadranskoj obali, gdje ima Hrvata, od istarskog Poreča do Du-brovnika i Kotora, — ono što nije uspjelo politički i trajno mnogo jačim neromanskim grupacijama (Ni-jemcima, Madžarima, Poljacima i Česima). Trebala je da dođe tek druga polovina 19. vijeka i ofenziva talijanskog nacionalizma, pa da se hrvatski jezik, postupno i polako, stopa za stopom odstranjuje iz katoličkih crkava da bi za naših dana bio potpuno u Istri odstranjen.

U tom hiljadu godišnjem lomljenju pojedinaca ove male etničke grupe, u tom neprestanome procesu napadanja, borbe, prijetnje, molbe, kajanja, ustupa-nja, povlačenja u sebe, u tom jalovom taktiziranju, u paradoksalnim sukobima između najdubljeg uvje-renja, iskustva, logički izvedenih nepobitnih zaklju-čaka, da Vatikan rezonira politički i računa sa broj-nom, političkom, vojnom i finansijskom snagom et-ničkih grupa a ne sa njihovim prirodnim i historij-skim pravima, — i između životnih položaja tih po-jedinaca, njihovog straha, poštovanja prema crkve-nim visokim dostojanstvima, koja su imali, njihovog uvjerenja da biskupski šešir i svećenička ogrlica ipak osiguravaju egzistenciju, da se i ovako ipak može nešto »i za narod« uraditi, na primjer dobrom admi-nistracijom na crkvenim imanjima i upotrebom pri-nosa tih imanja za narodne ciljeve, i da je uza sve hrvatski jezik ostao u crkvi bar u čakavskim hrvat-skim krajevima, u toj vječnoj polovičatosti i neod-